

Crna Gora: POTRAGA ZA IZGUBLJENIM PREZIMENOM

NACIONALNI MITOVI I OBRAZOVANJE

Crna Gora: POTRAGA ZA IZGUBLJENIM PREZIMENOM

Ulicama crnogorskih varoši krajem osamdesetih i početkom devedesetih minulog stoljeća stupale su povorke, mašući starim barjacima i simbolima. U zatalasanim redovima "događenog naroda" izmiješani su nastupali nepopravljivi rusofili i slavjanofili, frustrirani boljševici sa Golog otoka, zarobljenici mita o najboljem socijalizmu na svijetu i jedinom pravom "Titovom putu" u svijetlu jugoslovensku (i crnogorsku) budućnost, razbuđeni velikosrpski nacionalisti i narodni rapsodi, željni dobre inspiracije. Odjednom je na okupu bila sva mitska tragika (zašto ne i komika) novije crnogorske istorije; koktel u kojem je, ipak, preovlađivao ukus starog kosovskog vina, miris kosovskih božura i sjaj Vidovdanskog časnog krsta. U nastaloj ideološkoj i političkoj pometnji, koja se u koncentričnim polukrugovima širila od istoka prema zapadu bivše Jugoslavije, nova politička crnogorska elita, njeni ideolozi i propagandisti, nastojali su da novonastajući poredak stvari ojačaju starom mitskom armaturom.

"Ideologija crnogorske vlasti 1991. godine gotovo se u potpunosti zasnivala na instrumentalizaciji istorijske svijesti, i na istoriji, kao najvažnijem semantičkom izvorištu", ocjena je mladog crnogorskog istoričara Krsta Andrijaševića, iznesena u knjizi "Nacrt za ideologiju jedne vlasti". On, pri tom, konstatuje da je "zasnovanost istorijske svijesti na mitu posebno dominantna" u Crnoj Gori.

Nova politička realnost nastojala se predstaviti kao prirodna i jedino moguća veza sa prošlošću, u kojoj su Crnogorci, je li, bili nepokolebljivi "borci za Srpstvo", "najbolji" i "najrasniji Srbi", a time i obavezni da u novim olujama istorije isturaju hrabro svoja prsa naprijed u odbrani "srpskih ognjišta i nejači". Mediji pod kontrolom vlasti su bili ti koji su prinuđivali narod da "obnavlja gradivo" iz nacionalne istorije i da među savremenicima jasno razaznaje ko su junački "Obilići" a ko izdajnički "Brankovići", ko su "patriote", a ko "izdajnici" i "crnogorske ustaše". Oživljavanje mitova pratila je, dakle, i stroga, manihejska dioba naroda na pripadnike i otpadnike. Primjerci dnevnika "Pobjeda" iz tog vremena prave su hrestomatije tekstova čiji su se autori, bili oni novinari ili čitaoci, svojski trudili da budu u dosluhu sa mitskim sadržajima prošlosti.

"Svaka rana pored srca, a domaća nasred srca! Ništa ne može da zaboli kao kada shvatimo da je povoj naše kolijevke povijao bezumnike i izrode", pisao je jedan od čitalaca "Pobjede", ljuto prekorijevajući pacifistički raspoložene "100 posto Crnogorce". "Zar udruženi sa arnautskim separatistima i

ustaškim zločincima da miniramo grobove predaka i osramotimo kolijevke potomstva?", glasilo je pitanje na koje je bio moguć samo jedan odgovor, "iz glave cijela naroda". Bolje reći, dolazio je iz epskog deseterca i zvuka gusala, koji predstavljaju paralelni sistem obrazovanja, pogotovo u ruralnim i polururalnim crnogorskim sredinama.

Mobilizatorski potencijal mitova

U navijačkom epsko - guslarskom maniru pisani su i novi školski udžbenici iz istorije . I ne samo iz istorije. U udžbeniku "Geografije" za osmi razred objašnjava se, tako, da su Slovenci i Hrvati bili "nezadovoljni i prvom i drugom Jugoslavijom, mada su na jugoslovenskom tržištu bili povlašćeni", kao i to da je "Prevlaka uvek pripadala onome čija je Boka Kotorska". Kratko, jasno i bezpogovorno. Dodatni problem za Crnu Goru bio je taj što su joj udžbenici stizali iz Beograda. "I dalje nam srpski istoričari pišu udžbenike tretirajući Crnu Goru kao dio srpstva. Ne daj bože da se negdje pomene da je Podgorička skupština bila nelegitimna ili da je Crnogorska pravoslavna crkva bila autokefalna", vajkao se, u izjavi za nedjeljnik "Monitor", stari srednjoškolski profesor istorije dr Čedomir Pejović. Bio je to, uostalom, slučaj i ranije, s tom razlikom što su u vrijeme vladavine komunista podjednako i u Titogradu (Podgorica) i u Beogradu brinuli o njegovanju revolucionarne i partizanske mitologije. Kada je došlo vrijeme obnove starih mitova, zvanična Crna Gora imala je sluha samo za one srpske ili, istine radi, i za one crnogorske koji su posjedovali mobilizatorski potencijal za očuvanje i unapređivanje srpsko-crnogorskog zajedništva, odnosno, pansrpstva. Metafora o "dva oka u glavi" i mitingaška koračnica "Crna Gora i Srbija, to je jedna familija" bile su zgusnut izraz viđenja srpsko-crnogorske istorije kao neupitnog i neraskidivog jedinstva.

Nekoliko analiza koje su urađene minulih godina, pokazale su da je crnogorska nacionalna istorija, pogotovo ona prije dinastije Petrović - Njegoš, bila sistematski zapostavljena ili, pak, tumačena kao marginalna epizoda bujnog životopisa srpskog naciona i njegovih velikaša. Rezultat toga je bio da su Crnogorci predstave o sebi sticali, uglavnom, na osnovu onoga što su drugi govorili da oni jesu. Otuda i nije bilo za čuđenje što su se, prije godinu dana, bruceši sa Odsjeka za istoriju i geografiju na Filozofskom fakultetu u Nikšiću pokazali kao velike neznalice kada su propitivani o onoj starijoj crnogorskoj istoriji.

Obnova i instrumentalizacija velikosrpskog, kosovskog mita u Crnoj Gori tokom minulog desetljeća, čemu je, sve do prije par godina, išla na ruku crnogorska politička i kulturna elita, iznudili su samoodbrambene reakcije. Njihovo uporište je, takođe, bilo u istoriji i mitovima, ali u onim njihovim djelovima i interpretacijama koje su dokazivale crnogorsku nacionalnu i drzavnu samosvojnost. Nastojala se reafirmisati ideja o "hiljadugodišnjem" državnom kontinuitetu, osvježiti skoro potpuno potisnuto sjećanje na početke te državnosti, otkriti "skrivenne strane crnogorske istorije" iz perioda nasilnog gubitka države početkom Dvadesetog vijeka, skinuti romantičarsku pozlatu sa jugoslovenske ideje i ogoliti je do njenog velikosrpskog kostura. Tezi o nacionalnoj dvostrukosti ("crnogorsko ime, a srpsko prezime"), koja je Crnogorce predstavljala kao "kolektivne šizofrenike", suprotstavlja se ona o "stopostotnom crnogorstvu".

Negativno i samoporažavajuće iskustvo državnog suživota sa Srbijom u dvočlanoj federaciji i, u vezi s tim, pregrupisanje političkih snaga u Crnoj Gori, stvorili su pretpostavke za širenje i značajniju institucionalizaciju otpora velikosrpskoj mitologizaciji i instrumentalizaciji crnogorske povijesti. Time su, ujedno, stvorene realne pretpostavke za realizaciju zamisli o nezavisnoj crnogorskoj državi, koja bi trebala da predstavlja pravedan i racionalan izlazak iz tuđih ideoloških i mitskih paradigmi, ali ne i marginalizovana energija koju isijava mit o organskom jedinstvu Crnogoraca i Srba, energija koja se u Crnoj Gori bezbolnije upija ako u sebi ima pravoslavno - južnoslovenski napon.

Iskušenja samostalnosti

Sada je, u stvari, prema ocjeni sociologa dr Milana Popovića, profesora Pravnog fakulteta u Podgorici, u Crnoj Gori u jeku "sukob velikosrpskog, kosovskog mita i dukljanske ideje ili mita" - mada on radije govori o "ideji", imajući na umu da to što je na djelu "još nema dimenzije mita". Emancipatorska dimenzija u "dukljanskoj ideji" je to, prema njegovom sudu, što ona "relativizuje velikosrpski, kosovski mit" time što obnavlja sjećanje na predkosovsku državu "dukljanskih Slovena", predaka savremenih Crnogoraca. Njome se, dakle, relativizuje "nulta tačka" velikosrpske nacionalne mitologije kada je Crna Gora u pitanju.

Kako će i kada ova sadašnja napetost između jednog starog i jednog novonastajućeg mita u Crnoj Gori biti prevladana, i da li budući crnogorski obrazovni sistem može ponuditi racionalan i prihvatljiv odgovor za respektabilnu većinu i na jednoj i na drugoj strani? Osim ovog, Crnogorci su sada suočeni i sa najmanje dva dodatna pitanja: kako odbraniti vlastiti identitet i zaštititi sopstvenu istoriju od svojatanja i krivotvorenja, i kako pravo na nužnu samoodbranu ne pretvoriti u pravo na represiranje drugog i nasilno odstranjivanje onih djelova vlastitog identiteta koji remete predstavu o "stopostotnoj" osobenosti?

Marko Špadijer, generalni sekretar Matice crnogorske, jedne od nacionalnih institucija stvorenih iz samoodbrambenih razloga, založio se nedavno za jednu "novu obrazovnu strategiju", koja bi bila odgovor na brojne i raznolike izazove. "Krizu identiteta, snažan pritisak spolja i unutrašnja raspolućenost, nameću obavezu da Crna Gora što prije uspostavi ravnotežu, crpeći snagu iz svog autentičnog bića. Dominantna proevropska i demokratska svijest iziskuju novu obrazovnu strategiju. Nove generacije treba vaspitavati i obrazovati za demokratiju i osposobiti za ekonomsku inicijativu", sugerisao je Špadijer, držeći uvodno slovo na okruglom stolu o temi "Udžbenici - kako do kvaliteta".

Tokom ove debate ponuđena je jedna moguća verzija odgovora na otvorena pitanja obrazovanja u Crnoj Gori, u kojoj se pledira za to da nastava iz istorije, književnosti i geografije mora biti oslobođena ideoloških predrasuda, nekritičkog romantizma, idealizacije i patetike, miješanja mita i legende sa stvarnim istorijskim događajima i procesima. Pride ono što je, istom povodom, kazao istoričar dr Šerbo Rastoder o nastavi iz istorije: "Nastavom iz ovog predmeta treba da se oslobađamo netrpeljivosti,

ksenofobije, predrasuda i nacionalističkih ideala. Ona (istorija) treba da pomogne da razumijemo druge, da traga za formama života i rada koje donose red, mir i toleranciju, da uspostavlja klimu u kojoj nacionalne zajednice mogu da žive stabilno, da uvažava istorijske istine, prihvata raznolikosti".

Prije nešto više od godine dana, kada su nadležni u Crnoj Gori počeli da razmišljaju o budućoj obrazovnoj strategiji, poručeno je da u njoj neće biti mjesta "za romantizam i mitomaniju", da će udžbenici provocirati na razmišljanje, a ne na netrpeljivost i mržnju. Kada je završavan ovaj tekst, crnogorski ministar prosvjete i obrazovanja Dragan Kujović upravo je najavio skoro objelodanjivanje predloga pomenute strategije, o kome će javnost moći slobodno suditi i uticati na njegov konačan oblik. Nadati se da će on biti onoliko evropski koliko je dosadašnji bio tribalistički.

Dragoljub Vuković (AIM Podgorica)

zrodlo: <http://www.aimpress.ch/dyn/dos/archive/data/2001/11007-doss-01-11.htm>